

Așezarea civilă de la *Micia*

Rezumat

Cuvinte cheie: *roman, vicus, pagus, inscripții, Micia, arheologie, castru, unități auxiliare, armata, amfiteatru, ateliere, băi, religie, locuințe, prospecție magnetică, populație.*

Propunem pentru analiză teza de doctorat cu titlul: *Așezarea civilă de la Micia.*

Imperiul Roman a cuprins între granițele sale spații vaste și grupuri extinse de populație, a unit teritorii și a contopit viziuni culturale; fenomen departe de a fi unilateral sau previzibil. Pentru a înțelege acest proces de modificare și integrare a culturii romane cu cea autohtonă, este indicat să începem cu un subiect mic și să avansăm spre o viziune mai largă. Ne vom concentra atenția, deci, asupra unei provincii din Imperiu, respectiv Dacia și, în special asupra unei așezări, *Micia*, situată în prezent la cca 10 km vest de Deva, județul Hunedoara. Așezarea antică *Micia* nu va servi atât ca și model al organizării romane în Dacia, ci ca studiu de caz pentru analiza procesului de romanizare și dinamica acesteia într-un caz cu totul și cu totul particular.

Pornind de la evoluția cuvântului *vicus*; începând cu cea de sat și continuând cu cea de cartier, cum este cazul cartierelor de la Roma, pe măsura evoluției socio – economice a teritoriului roman, va ajunge să semnifice, în partea de vest a Imperiului, orice aglomerare umană care nu are statut juridic de oraș, *municipium* sau *colonia*. Termenul *vicus* va desemna și târguri sau așezări cu specific meșteșugăresc; în literatura de limbă engleză putând fi regăsite sub denumirea de small – towns iar în cea germană cu cea de *Straßensiedlungen*.

Reflectând această situație, cercetarea modernă împarte *vici* din provinciile vestice de graniță în două mari categorii: *vici* militari și *vici* civili, deși în antichitate nu exista această diferențiere. *Vici* militari sunt așezări civile dezvoltate pe lângă castrul de legiune – numite în inscripții și *canabae* - sau auxiliare. În *Dacia*, ca și în celelalte provincii vestice de graniță, majoritatea orașelor provin din *vici* militari sau chiar civili din apropierea castrului, unul dintre acești *vici* fiind *Micia*, care face subiectul tezei de față.

Pagi reprezintă circumscripții teritoriale ale unor unități administrative de tip roman care sunt întâlnite numai în zona latină a Imperiului Roman. În *Africa*, unde sunt atestați numeroși *pagi*, reprezintă subdiviziuni ale coloniilor. O situație diferită se prezintă în *Gallia* unde *pagi* reprezintă subdiviziuni ale *civitates*, forma în care teritoriile tribale au primit o organizare cvasi-municipală. În

Dacia sunt atestați doi *pagi* care sunt situați în mod semnificativ pe teritoriul *Ulpiei Traiana Sarmizegetusa: Aquae* și *Micia*. Observăm astfel, în cazul *Micieii*, o situație fără precedent în *Dacia*, respectiv posibilitatea de a coexista, una lângă cealaltă, două așezări romane diferite, una militară și una civilă.

Întrucât, până în prezent, nu există o publicație de sinteză asupra așezării civile de la *Micia*, în ciuda faptului că este cea mai mare așezare de pe lângă un castru fără statut urban și, în concordanță cu această situație, pe teritoriul ei s-au făcut un număr foarte important de descoperiri arheologice și epigrafice, în mare parte publicate doar în articole de mici dimensiuni, în diferite publicații, ideea abordării studiului într-o formă concretă și extinsă a venit de la sine.

Prin lucrarea de față urmărim a clarifica planimetria *Micieii*, în mare parte stabilită în urma cercetărilor arheologice mai vechi sau mai recente; și de a încerca să demonstrăm existența a două așezări, una militară dezvoltată pe lângă castru și una civilă, extinsă la sud – vest de castru și coexistența celor două în spațiul de cca 25 de hectare ocupat de situl arheologic *Micia*.

Cercetarea arheologică a așezării a fost reluată în anul 2000, iar din vara anului 2002, la începutul campaniei arheologice, am fost cooptată în colectivul șantierului arheologic *Micia – Veșel*. Încă din anul 2000, cercetările în acest sit s-au desfășurat la sud – est de amfiteatru, concentrându-se într-un singur sector, cu un colectiv format din cercetători din cadrul Muzeului Național al României și Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva. Cercetările din așezarea civilă au continuat până în anul 2010, rezultatele cercetării rămânând, cu excepția unor rapoarte de cercetare, inedite. În anul 2008, responsabilul șantierului *Micia*, dr. Liviu Petculescu, mi-a propus să-mi extind cercetarea de la prelucrarea materialului provenit în urma cercetării zonei atelierelor, la integrarea acestora în contextul întregii așezări *Micia*, pentru înțelegerea mai profundă a semnificației descoperirilor.

Concepută sub forma unei monografii, lucrarea a fost structurată în patru părți, fiecare parte abordând câte un aspect de istorie și viață socio – economică a așezării antice.

Prima parte, denumită *Considerații preliminare*, a fost concepută pentru a integra cercetarea așezării romane în istoriografia românească. *Micia* a trezit interesul cercetătorilor încă din secolul XIX, în special inscripțiile descoperite aici care vor fi incluse în numeroase repertorii și studii, culminând cu *Corpus Inscriptiorum Latinarum*. De la începutul secolului XX, așezarea antică va primi recunoașterea științifică pe care o merită. Aici se vor desfășura, cu mici întreruperi, cercetări arheologice sistematice, până în prezent; cercetări ce se vor finaliza cu publicarea rezultatelor, de la rapoarte de săpătură până la monografii pe diferite aspecte ale cercetării. Au fost cercetate toate reperatele importante ale așezării: băi, amfiteatru, clădiri pentru locuit. Un loc important l-au ocupat studiul castrului și al necropolei. Considerațiile introductive cuprind și cadrul geografic în care s-a dezvoltat așezarea antică, prezența râului Mureș fiind definitorie pentru dezvoltarea așezării.

Poate cel mai important factor care a determinat dezvoltarea unei așezări antice în această zonă a fost prezența castrului în care au fost cantonate trupe auxiliare din întreg Imperiul: *Commagena*, *Mauretania*, *Hispania* sau *Britannia*; dar și vexilații ale legiunii XIII Gemina, cu scopul de a asigura granița împotriva yazigilor. De asemenea, dimensiunile neobișnuite ale castrului au fost date, cel mai probabil, de o mărire a spațiului, absolut necesară la aducerea noilor unități, mai ales că discutăm aici de unități de călăreți sau mixte. În momentul de maximă utilizare a castrului, acesta a trebuit mărit pentru a acomoda cca 1500 de militari și 500 de cai.

Ce-a de-a doua parte, cea mai consistentă, *Așezarea civilă*, prezintă în detaliu elementele definitorii ale așezării: drumurile, amfiteatrul, băile, edificiile de cult, atelierile și clădirile pentru locuit. Deși studiate pe distanțe mici drumurile descoperite până în prezent la *Micia* dau o imagine generală asupra sistemului de organizare a *vicus* – ului. Așezarea pare să fi fost împărțită în carouri mari, marcate de drumurile principale pavate cu piatră, la rândul lor împărțite în loturi. Întreaga așezare este racordată la rețeaua principală de drumuri din Imperiu, fiind situată pe o bretea ce lega *Partiscum* de *Apulum*.

Pe baza caracterului militar al așezării, a proximității castrului și a prezenței călăreților în castru se consideră că amfiteatrul, discutat în următorul capitol, trebuie să fi fost utilizat și ca spațiu pentru manej, pe lângă funcția sa principală de desfășurare a spectacolelor. Dimensiunile reduse, simplitatea construcției și a planului; precum și modestia materialelor din care a fost construit, plasează amfiteatrul de la *Micia* în categoria amfiteatrelor militare.

Poate cele mai impresionante clădiri de la *Micia*, au fost băile. În deceniul șapte al secolului XX, ridicarea unor construcții industriale a dus la devierea cursului râului Mureș, digul ridicat ducând la inundarea zonei unde fusese descoperit și cercetat, de către O. Floca, Șt. Ferenczi și L. Mărghitan, atelierul de producție a țiglelor ceramice. Continuarea cercetărilor spre vest, în zona în care se extindea grupul de cuptoare, a dus, în 1967, la descoperirea unei clădiri care va fi identificată ulterior cu băile *Miciei*. De asemenea, încă din anii 30, C. Daicoviciu descoperise un edificiu pe care îl identificase inițial ca port la Mureș. Cele două construcții s-au dovedit a fi două băi cu plan foarte complex, poate cele mai mari băi de pe lângă castele auxiliare din Dacia. Existența unor clădiri cu această funcționalitate era presupusă deja de la descoperirea a două inscripții. La fel ca și în cazul de mai sus, lucrarea de față va încerca să clarifice problemele de datare și de atribuire pe care le ridică cele două complexe termale.

Un alt factor deosebit de important în funcționarea unei așezări, cel economic, este foarte bine reprezentat la *Micia*. Găsim la *Micia* un atelier pentru confecționarea țiglelor și cărămizilor, un atelier de lapicizi atestat prin prezența pieselor semiprelucrate, inclusiv o bază de statuie semiprelucrată, recuperată în anul 2012 din Mureș, aflată în prezent în colecția Muzeului Civilizației Dacice și Romane Deva și un atelier pentru prelucrarea pieselor de bronz, inedit;

precum și ateliere presupuse pe baza descoperirilor de piese semifinite (gliptică și fibule). Autoarea lucrării de față a participat la cercetarea arheologică care a avut ca rezultat descoperirea atelierului pentru prelucrarea bronzului. Rezultatele inedite ale descoperirilor au fost prelucrate cronologic și istoric și astfel, atelierul a fost datat mai timpuriu decât faza principală a așezării, cea cu construcții de piatră, și marchează astfel limitele estice ale așezării timpurii. va fi urmărită și trecerea de la confecționarea unui obiect pentru stricta necesitate până la transformarea acestuia în obiect de artă influențat de curentele modei din epocă – norcio-pannonice sau orientale. Întreaga discuție este expusă în capitolul *Atelierele Miciei. Între necesitate și artă*.

Manifestările religioase de la *Micia* au anumite particularități față de alte zone ale provinciei Dacia datorită prezenței militarilor care vor aduce cu sine religia din locurile de baștină – trupa de arcași din *Commagena* sau *numerus* – ul de mauri. Lucrarea, prin capitolul *Religia la Micia. Edificii și monumente de cult*, atrage atenția asupra edificiilor de cult ridicate de unitățile cantonate aici, dar și asupra religiei oficiale romane reflectată prin temple și numărul mare de inscripții descoperite aici.

D. Benea a identificat la majoritatea *vici* – lor militari din Dacia existența clădirilor dezvoltate pe lungime în adâncimea loturilor, cu fațada îngustă spre drum (*Streifenhauser*, *striphouses*), acceptând explicația logică a lui S. Sommer conform căreia planul acestor clădiri nu se datorește unei evoluții din tipuri de clădiri autohtone ci sistemului de lotizare roman. Teoria doamnei Benea va fi confirmată de descoperirile făcute în campaniile de săpătură 2000 – 2010 când a fost cercetată o parte a unei *insula*, descoperiri expuse și interpretate în lucrarea *Așezarea civilă de la Micia*, capitolul *Locuințele*.

Un capitol important al acestei lucrări îl constituie prezentarea rezultatelor cercetărilor recente în așezarea civilă *Micia*. Menționăm faptul că este vorba de cercetări desfășurate timp de 10 campanii, între anii 2000 – 2010, cu rezultate inedite. Dacă cercetările anterioare asupra *Miciei* au vizat identificarea, analizarea și stabilirea cronologiei principalelor monumente descoperite aici, prospecțiile recente au urmărit stabilirea unor repere de viață urbană - organizarea teritoriului, a spațiului de locuit, rețelele de drumuri sau fazele de existență ale așezării. Coroborarea cercetărilor noi cu metodele moderne – prospecție aeriană, prospecție magnetică – vor aduce noi rezultate în studiul sitului.

Partea a treia a fost denumită *Populația la Micia*. Supraviețuirea a cca 100 de inscripții, un număr impresionant pentru o așezare care nu a căpătat niciodată statut urban, a făcut posibilă o abordare cvasi-completă a studiului populației din această așezare. Se constată astfel că se produce și o colonizare intensă, surprinsă mai ales în zonele cu unități militare, lucru, de altfel, de înțeles, din cauza amalgamului etnic pe care îl înglobează armata romană, în special unitățile auxiliare. Luând seama de toate detaliile enumerate mai sus, ajungem la concluzia că, la venirea ei, armata

romană, nu numai că ar fi fost însoțită de un număr de oameni suficient pentru a forma o nouă așezare, nu numai că ar fi fost aduși coloniști în teritoriul vizat, după modelul roman de colonizare a provinciilor nou cucerite, dar ar fost întâlnit aici și un număr mare de persoane care făceau parte din populația autohtonă.

Ultima parte conține concluziile finale ale analizei așezării din punctele de vedere amintite mai sus. După cum am arătat mai sus, la *Micia* este surprins un fenomen fără precedent în Dacia romană: coexistența a două așezări, una civilă și una cu specific militar, una lângă cealaltă. Deși așezarea s-a dezvoltat în epoca romană, a făcut-o în așa fel încât a înglobat atât caracteristicile culturii romane cât și cele orientale sau autohtone, oferindu-i astfel o identitate unică. Membrii ambelor facțiuni administrative – *vicus* și *pagus* au conviețuit împreună ca o singură comunitate. Cei ce au locuit la *Micia* în timpul stăpânirii romane și-au trăit viața într-un amestec de tradiții care au făcut din așezarea de la *Micia* un unicat în Dacia romană.

Cuprins

Argument	pag. 1
<i>Partea întâi – Considerații preliminare</i>	
Introducere	pag. 3
Capitolul 1. Istoricul cercetărilor	
1.1. Inscripțiile romane – un prim interes al colecționarilor și savanților	pag. 7
1.2. Primele cercetări arheologice	pag. 11
Capitolul 2. Coordonate geografice și istorice	
2.1. Cadrul geografic	pag. 14
2.2. Scurt istoric al zonei	pag. 16
Capitolul 3. Armata ca factor de romanizare și urbanizare	
3.1. Castrul	pag. 24
3.2. Unitățile militare care au staționat la <i>Micia</i>	pag. 27
<i>Partea a doua – Așezarea civilă Micia</i>	
Capitolul 4. Rețeaua de drumuri	pag. 34
Capitolul 5. Amfiteatrul	
5.1. Originea amfiteatrelor	pag. 37
5.1. Jocuri și spectacole	pag. 38
5.2. Amfiteatrul de la <i>Micia</i>	pag. 40
Capitolul 6. Băile	
6.1. Apa și atitudinea față de igienă	pag. 48
6.2. Băile – origini și generalități	pag. 49
6.3. <i>Thermae</i> și <i>balnea</i>	pag. 51
6.4. Băile la <i>Micia</i>	pag. 53
Capitolul 7. Atelierele – între necesitate și artă	
7.1. Atelierul de piatrărie	pag. 68
7.2. Atelierul de gliptică	pag. 72
7.3. Atelierul de țigle și cărămizi	pag. 73
7.3.1. Cuptorul nr. 1	pag. 73
7.3.2. Cuptorul nr. 2	pag. 75
7.3.3. Cuptorul nr. 3	pag. 76
7.3.4. Cuptorul nr. 4	pag. 76

7.3.5. Cuptorul nr. 5	pag. 77
7.4 Alte ateliere	pag. 78
Capitolul 8. Locuințele	pag. 83
Capitolul 9. Religia la <i>Micia</i> . Edificii și monumente de cult	
9.1. Manifestări religioase în armată	pag. 83
9.2. Temple și monumente de cult la <i>Micia</i>	pag. 90
Capitolul 10. Cercetări recente	
10.1. Cercetări arheologice	pag. 96
10.2. Prospekție magnetică	pag. 101
10.3. Concluzii ale noilor cercetări	pag. 104
<i>Partea a treia – Populația Miciei</i>	
Capitolul 11. Mișcarea populației	pag. 107
Capitolul 12. Structura populației la <i>Micia</i>	
12.1. Statutul social și administrativ la <i>Micia</i>	pag. 110
12.2. Origine etnică. Onomastică	pag. 114
12.3. Relațiile de familie	pag. 119
<i>Partea a patra – Considerații finale</i>	
Listă abrevieri	pag. 128
Bibliografie	pag. 129
Lista ilustrațiilor	pag. 138
Ilustrații	